

Litir do Luchd-ionnsachaidh

le Ruairidh MacIlleathain

Bàrd Mhealaboist (1)

Each week the West Highland Free Press publishes the text for Ruairidh's "Letter to Gaelic Learners" on BBC Radio nan Gàidheal (103.5-105 FM). Broadcasts are as follows: 2:55pm on Sunday as part of BBC Radio nan Gàidheal's hour-long learning zone, following the Gaelic Learners' programme 'SpeakGaelic Extra', with a repeat at 10.30 pm on Wednesday. This is Litir 1,241. There is also a simpler version – An Litir Bheag – which is broadcast at 2:30pm each Sunday. Litir Bheag 937 corresponds to Litir 1,241. The Litir is also available at www.bbc.co.uk/litir and www.learnghaelic.scot/litir. Ruairidh can be contacted at fios@learnghaelic.scot.

*'S fhada leam an oidhche gheamhraidh,
'S fhada, 's fhada, 's fhada leam i,
Is chan fhaic ach prèiridh lom mi,
Cha chluinn tonn a' tighinn gu tràigh mi.*

*Fàili, fàili, fàili, hó ró
Fàili, fàili, fàili, hó ró
Fàili, fàili, fàili, hó ró
'S cian nan cian on dh'fhàg mi Leòdhas.*

Tha mi cinnteach gum bi feadhainn agaibh eòlach gu leòr air na briathran sin. 'S e òran ainmeil a th' ann air a bheil *'S Fhada Leam an Oidhche Gheamhraidh* mar thiotail. Chaidh a sgrìobhadh le Bàrd Mhealaboist, Murchadh MacPhàrlain nach maireann. Tha mi airson beagan innse dhuibh mun òran agus mu Mhurchadh fhèin.

Thàinig leabhar mòr, brèagha a-mach an-uiridh mu bheatha is dileab Mhurchaidh. 'S e an t-ainm a th' air 'Doras gun Chlàimhean'. Tha clàimhean a' ciallachadh *'door bolt no latch'*. Chaidh an leabhar a chur ri chèile le Catriona Mhoireach. Abair an obair ionmholta a rinn i.

Bhuineadh Murchadh do Mhealabost, baile beag pìos a-mach à Steòrnabhagh ann an sgìre an Rubha. Rugadh e ann sa bhliadhna naoi ceud deug 's a h-aon (1901). **B' e am fear a b' òige** ann an teaghlach de shianar.

Mar a bha cumanta ann an Leòdhas anns na ficheadan, rinn Murchadh eilthireachd gu ruige Canada. Sheòl e à Grianraig ann an naoi ceud deug, fichead 's a ceithir (1924). Ach cha b' e eilthireachd mhaireannach a bh' ann. Ged a bha dithis pheathraichean aige ann an Ameireagaidh a Tuath, thill e dhachaigh a Leòdhas. Mar a tha Catriona Mhoireach a' sgrìobhadh anns a' chunntas mu a bheatha, 'b' e an cianalas a bu mhotha a bha ga lèireadh.' Tha am bàrd fhèin a' mìneachadh a' ghnothaich anns an òran aige *'S Fhada Leam an Oidhche Gheamhraidh*. Thill Murchadh dhachaigh a Mhealabost ochd bliadhna an dèidh dha fhàgail.

Air ais don òran, ma-thà. A bheil sibh eòlach air an abairt a nochdas aig deireadh na sèist? *'S cian nan cian on dh'fhàg mi Leòdhas. It's a long long time since I left Lewis.* Tha am facal *cian* a' ciallachadh 'fad air falbh', ann an tìm agus/no ann

an astar. Tha blas de bhròn air, mar a chì sinn anns an fhacal *cianail* a tha a' ciallachadh 'brònach' no 'muladach'. Tha cianalas a' ciallachadh '*homesickness*' ach tha e nas làidire na 'm facal Beurla. Gu cinnteach, bha an cianalas air Murchadh nuair a sgrìobh e an t-òran.

Tha an abairt *o chian nan cian* a' ciallachadh '*since time immemorial*'. Anns an òran, tha an loidhne mu dheireadh dhen t-sèist a' dol mar seo: '*S cian nan cian on dh'fhàg mi Leòdhas*'. Tuigidh sibh gun robh am bàrd air a bhith ro fhada – **fada ro fhada** – air falbh o eilean a bhreith, on taigh-chèilidh agus on àite dham buineadh e.

Anns a' chiad rann, tha am bàrd a' sgrìobhadh: *Is chan fhaic ach prèiridh lom mi, Cha chluinn tonn a' tighinn gu tràigh mi*. Tha sin a' ciallachadh nach fhaic e, far a bheil e, ach am prèiridh. Tha prèiridh Mhanitòba nas fhaide bhon mhuir 's a ghabhas a bhith ann an Alba. Tha am bàrd ag ionndrainn na mara. Far a bheil e, cha chluinn e sluaisreadh nan tonn air tràigh. *Is chan fhaic ach prèiridh lom mi, Cha chluinn tonn a' tighinn gu tràigh mi*.

Anns an ath Litir, bheir sinn sùil a bharrachd air an òran seo, '*S Fhada Leam an Oidhche Gheamhraidh*', agus air beatha Bàrd Mhealaboist.

* * * * *

Faclan na Litreach: Bàrd Mhealaboist: *the Melbost Bard*; Murchadh MacPhàrlain: *Murdo MacFarlane*; An Rubha: *Point*; eilthireachd mhaireannach: *long-lasting emigration*; dithis pheathraichean: *two sisters*; brònach: *sad*; muladach: *melancholy, sorrowful*.

Abairtean na Litreach: 'S fhada leam an oidhche gheamhraidh: *the winter night is so long to me*; chan fhaic ach prèiridh lom mi: *I can only see a bare prairie*; cha chluinn tonn a' tighinn gu tràigh mi: *I can't hear a wave coming on the shore*; gum bi feadhainn agaibh eòlach gu leòr air na briathran sin: *that some of you will be very familiar with those words*; thàinig leabhar a-mach an-uiridh mu bheatha is dileab Mhurchaidh: *a book came out last year about Murdo's life and legacy*; abair an obair ionmholta a rinn i: *what amazing work she did*; mar a bha cumanta ann an Leòdhas anns na ficheadan: *as was common in Lewis in the twenties*; rinn Murchadh eilthireachd gu ruige Canada: *Murdo emigrated to Canada*; sheòl e à Grianraig: *he sailed from Greenock*; b' e an cianalas a bu mhotha a bha ga lèireadh: *it was homesickness that was of greatest torment to him*; ochd bliadhna an dèidh dha fhàgail: *eight years after leaving it*; a nochdas aig deireadh na sèist: *that appears at the end of the refrain*; tha blas de bhròn air: *it has a flavour of sadness*; on taigh-chèilidh: *from the ceilidh house*; on àite dham buineadh e: *from the place he belonged to*; tha prèiridh Mhanitòba nas fhaide bhon mhuir 's a ghabhas a bhith ann an Alba: *the Manitoba prairie is further from the sea as it is possible to be in Scotland*; ag ionndrainn na mara: *missing the sea*; sluaisreadh nan tonn air tràigh: *the swishing of the waves on a beach*.

Puing-chànain na Litreach: B' e am fear a b' òige ann an teaghlach de shianar: *he was the youngest in a family of six*. B' e (for bu e) *is the past tense form of 's e*. With this verbal form, the comparative adjectival form is b' òige. The present tense form of the sentence would be 's e am fear as òige '*he is the youngest*'.

Gnàthas-cainnt na Litreach: fada ro fhada: *much too far*.

Tha "Litir do Luchd-ionnsachaidh" air a maoineachadh le MG ALBA